

พัฒนาการเด็กในมุมมองทางประชากรศาสตร์

ศิริพงศ์ ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา¹

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งนำเสนอทัศนะและองค์ความรู้เกี่ยวกับ “พัฒนาการเด็ก” ในทางประชากรศาสตร์เพื่อชี้ให้เห็นว่า ประเด็นเรื่องพัฒนาการเด็กสามารถได้รับการพิจารณาว่าเป็นมิติหนึ่งของคุณภาพชีวิตประชากรที่ควรให้ความสำคัญอันเนื่องมาจากสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุประชากรที่เกิดขึ้น จาก การวิจัยเอกสารที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการเด็กในงานศึกษาทางประชากรศาสตร์ และการเชื่อมโยงประเด็นพัฒนาการเด็กจากทัศนะของสาขาวิชาอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องทางเศรษฐศาสตร์และทางสังคมวิทยา นอกจากนี้ได้นำเสนอการวิเคราะห์แนวโน้มการศึกษาเรื่องพัฒนาการเด็กในทางประชากรศาสตร์ต่อไปในอนาคต

คำสำคัญ: พัฒนาการเด็ก ประชากรศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางอายุประชากร คุณภาพชีวิตประชากร

¹ อาจารย์ประจำภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
254 ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพมหานคร 10330
email: siripong.spa@gmail.com

Child Development in Demographic Perspectives

Siripong Palakawong-na-Ayudhya¹

Abstract

This article aimed to present perspectives and knowledge about child development in the field of demography. It regarded the study of child development as a crucial issue affecting quality of population's life because of changing population-age structure. The article was based primarily on documentary research with an attempt to link the child development with the other fields' perspectives related to demography, i. e, economics and sociological aspects. In addition, the article presents future trends of study on child development.

Keywords: Child development, demography, changing of population-age structure, quality of population's life

¹Lecturer, Department of Sociology and Anthropology, Faculty of Political Science, Chulalongkorn University
254 Phayathai Road, Pathumwan, Bangkok, Thailand. 10330
email: siripong.spa@gmail.com

แนวความคิด “พัฒนาการเด็ก” ในเชิงสหสาขาวิชา

เมื่อกล่าวถึง “พัฒนาการเด็ก” สาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการเด็กโดยตรงคือ “จิตวิทยา” โดยเฉพาะอย่างยิ่งสาขาย่อย “จิตวิทยาพัฒนาการ” ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่เน้นศึกษาพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของมนุษย์ ได้แก่ ร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ด้วยการนำองค์ความรู้ด้านวิทยาศาสตร์สุขภาพ ชีววิทยา ตลอดจนบางแนวคิดและทฤษฎีในทางสังคมศาสตร์ มาร่วมใช้อธิบายพัฒนาการของเด็ก โดยเฉพาะ เช่น ความเจริญเติบโตทางร่างกายที่ส่งผลต่อความฉลาดทางปัญญา รูปแบบการเลี้ยงดูของพ่อแม่กับความฉลาดทางอารมณ์ของเด็ก ความสามารถในการเรียนรู้ตัวเลขกับพัฒนาการทางสมอง ฐานะทางเศรษฐกิจของครัวเรือนที่มีความสัมพันธ์กับทักษะทางปัญญาและพฤติกรรมของเด็ก ฯลฯ (Chanaim, 2540; Dacey, 2009)

ด้วยเหตุนี้ “พัฒนาการเด็ก” จึงมีความคาบเกี่ยวกับประเด็นอื่น ๆ ในหลากหลายสาขาวิชา เช่น งานศึกษาทางด้านศึกษาศาสตร์ที่สนใจถึงการพัฒนาวิธีการเรียนการสอนให้เหมาะสมกับความสามารถหรือพัฒนาการผู้เรียนในแต่ละวัย (Poochareon, 2543; Mercer and Howe, 2012) งานศึกษาทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่สนใจความสัมพันธ์ระหว่างทักษะด้านพฤติกรรมและทักษะทางปัญญาของเด็กกับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Eric and Ludger, 2012; Pholpirul and Rkumnuaykit, 2558) ซึ่งทักษะทางพฤติกรรมและปัญญาก็ถือว่าเป็นเรื่องเดียวกันกับพัฒนาการเด็ก แม้กระทั่งงานศึกษาทางสังคมวิทยาที่สนใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัว

สถานศึกษา และกลุ่มเพื่อน ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรม/พัฒนาการของเด็ก (National Scientific Council on the Developing Child, 2009; Howe, 2010; Cummings and Schatz, 2012) โดยพฤติกรรมดังกล่าวที่เกิดขึ้นคงอยู่ หรือเปลี่ยนแปลง ต่างสะท้อนถึงพัฒนาการด้านจิตใจและสังคมของเด็กได้เช่นกัน จากตัวอย่างงานศึกษาในช่วงต้นจึงกล่าวได้ว่าการศึกษารื่องพัฒนาการเด็กไม่ควรจัดหมวดหมู่ให้อยู่ในสาขาวิชาใดวิชาหนึ่งเป็นหลัก กล่าวอีกนัย คือ การศึกษาประเด็นพัฒนาการเด็กให้เข้าใจอย่างถ่องแท้จึงควรมีการศึกษาในลักษณะสหสาขาวิชา

ประชากรศาสตร์เป็นสหสาขาวิชาหนึ่งซึ่งได้นำองค์ความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ ระบาดวิทยา จิตวิทยา ฯลฯ มาร่วมใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางประชากร ได้แก่ ขนาดและการกระจายตัวทางประชากร โครงสร้างประชากร ภาวะเจริญพันธุ์ การตาย และการย้ายถิ่นสำหรับจุดประสงค์ของบทความนี้ซึ่งได้กล่าวถึงประชากรที่อยู่ในวัยเด็กเป็นหลัก ดังนั้นในเบื้องต้น “เด็ก” จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับมิติทางอายุหรือวัยซึ่งเป็นตัวแปรหรือองค์ประกอบสำคัญอย่างหนึ่งของมิติด้านโครงสร้างประชากร โดยอายุถือได้ว่าเป็นข้อมูลเฉพาะบุคคลที่ผันแปรไปตามกาลเวลา

ในทางประชากรศาสตร์ โครงสร้างอายุเป็นข้อมูลทางประชากรทั้งในเชิงชีววิทยาและเชิงสังคม กล่าวคือ อายุได้รับการสื่อความหมายด้วยตัวเลขที่นับจากวันเดือนปีที่ประชากรแต่ละคนได้ถือกำเนิดขึ้นมาจนกระทั่งมีชีวิตอยู่หรือสิ้นชีวิตลงภายในกรอบระยะเวลาของการศึกษามิตินานอายุ ซึ่งมีความเกี่ยวพันกับพัฒนาการทาง

ร่างกายและสติปัญญา สำหรับในทางประชากรศาสตร์โดยปกติประชากรวัยเด็กได้รับการพิจารณาว่าเป็นกลุ่มประชากรวัยพึ่งพิงและมีความอายุน้อยในช่วง 0-14 ปี ทั้งนี้ดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าอายุก็ถูกกำหนดให้มีความหมายและคุณค่าในเชิงสังคมด้วยเช่นกัน ซึ่งในทางสังคมวิทยาได้มองว่าอายุหรือวัยเป็นมาตรฐานอย่างหนึ่งที่ใช้กำหนดสถานภาพและบทบาททางสังคม (Prasartkul, 2543) เช่น วัยสูงอายุคือบุคคลที่มีความอาวุโสเป็นผู้ที่อาบร้อนมาก่อน มีบทบาทในการเป็นที่ปรึกษาทั้งเรื่องงานและจิตใจ ตลอดจนเป็นบุคคลที่ได้รับการเคารพนับถือจากสมาชิกในสังคม ในขณะที่วัยเด็กต้องเชื่อฟังผู้ใหญ่ มีหน้าที่เรียนหนังสือหรือได้รับการศึกษาเป็นหลัก ฯลฯ นอกจากนี้เมื่อพิจารณาประเด็นด้านวัยหรืออายุในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ จึงสามารถวิเคราะห์ได้ว่าวัยเป็นมิติทางประชากรที่มีความเกี่ยวข้องต่อการสร้างผลิตภาพในเชิงเศรษฐกิจ ดังนั้นเมื่อประชากรวัยเด็กและวัยสูงอายุได้รับการจัดว่าเป็นประชากรวัยพึ่งพิง วัยดังกล่าวจึงไม่ได้เข้าช่วยต่อการสร้างผลิตภาพทางเศรษฐกิจเหมือนกับประชากรวัยแรงงาน อย่างไรก็ตาม มุมมองดังกล่าวได้เป็นประเด็นท้าทายอย่างหนึ่งในแวดวงประชากรศาสตร์ เนื่องจากมีการอภิปรายและศึกษาถึงผลประโยชน์เชิงเศรษฐกิจจากประชากรผู้สูงวัยในฐานะผู้ค้าความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้กับประเทศโดยรวมมากขึ้น เพราะฉะนั้นการทราบถึงโครงสร้างอายุประชากรจึงทำให้เข้าใจได้ว่าสัดส่วนของประชากรในแต่ละวัย ของพื้นที่หนึ่ง ๆ ณ ช่วงเวลาหนึ่งจึงสามารถสะท้อนถึงภาวะการแข่งขันหรือโอกาสเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและมีประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาประเทศได้เช่นกัน อย่างไรก็ตามแม้การพิจารณาถึง

โครงสร้างอายุในทางประชากรศาสตร์มีแนวโน้มเป็นการพิจารณาในมิติเชิงปริมาณ แต่ในขณะเดียวกันวิชาประชากรศาสตร์ก็ได้ให้ความสำคัญกับมิติเชิงคุณภาพดังเช่นการพัฒนาคุณภาพประชากร ซึ่งในที่นี้จะกล่าวถึงพัฒนาการเด็กในฐานะที่เป็นมิติด้านคุณภาพประชากร โดยจะสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างพัฒนาการเด็กกับประเด็นต่าง ๆ ในทางประชากรศาสตร์ในลำดับถัดไป

องค์ความรู้และงานศึกษาทางประชากรศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเด็กและพัฒนาการเด็ก

ประชากรศาสตร์แม้เป็นสหสาขาวิชาแต่ก็มีชุดองค์ความรู้เป็นของตนเองที่พยายามใช้อธิบายปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางประชากร เช่น ทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากร (demographic transition theory) เป็นทฤษฎีสำคัญทฤษฎีหนึ่งในทางประชากรศาสตร์ ได้อธิบายถึงปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงอัตราเพิ่มประชากรอันเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงของภาวะการตายและภาวะเจริญพันธุ์ (Kirk, 1996)

อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีดังกล่าวได้มุ่งเน้นอธิบายอัตราการตายและสภาพสังคมในแต่ละยุคที่เกี่ยวข้องกับสาเหตุการตายของประชากรในภาพรวมมากกว่าอธิบายแบบแผนและสาเหตุการตายที่เจาะจงต่อประชากรวัยใดวัยหนึ่งเป็นหลัก ด้วยเหตุนี้การหาแบบแผนและสาเหตุการตายของประชากรในวัยเด็กจึงควรพิจารณาจากงานศึกษาต่าง ๆ ที่ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับแบบแผนและสาเหตุการตายของเด็ก ซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า มีตัวอย่างงานศึกษาเกี่ยวกับแบบแผนและสาเหตุการตายของเด็กจำนวนมาก แม้งานศึกษาส่วนใหญ่ไม่ได้มุ่งอธิบายพัฒนาการ

เด็กโดยตรง แต่กลับมุ่งไปที่ปรากฏการณ์หลักในทางประชากร คือ ภาวะการตายของเด็ก (child mortality) แต่กระนั้นในงานศึกษาเหล่านั้นก็ได้พยายามเชื่อมโยงถึงปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อการตายของเด็ก ทั้งปัจจัยภายนอก เช่น การได้อาศัยอยู่ร่วมกับพ่อแม่ ระดับการศึกษาของพ่อแม่ ความเจริญทางการแพทย์ การเติบโตทางเศรษฐกิจ ฯลฯ และปัจจัยภายในที่เกิดจากตัวเด็ก เช่น ความเจ็บป่วย ความพิการ ความบกพร่องทางพันธุกรรม พฤติกรรมสุขภาพ ฯลฯ (Usanova, Matveeva, Leonov and Shulyndina, 1984; Reher and González-Quinones, 2003; National Research Council (US) and Institute of Medicine (US), 2004) โดยความผิดปกติภายในดังกล่าวสามารถสะท้อนถึงพัฒนาการที่ไม่สมวัยด้านร่างกายของเด็กซึ่งอาจเป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่น่าไปสู่การตายในช่วงวัยดังกล่าวได้เช่นกัน

นอกจากนี้งานศึกษาของ Masuy-Stroobant (2006) ได้พยายามสรุปสังเคราะห์ทฤษฎีและกรอบแนวการวิเคราะห์การตายของเด็ก โดยได้อธิบายว่า แม้การตายของเด็กเป็นผลมาจากปัจจัยทางตรงหรือปัจจัยกำหนดจากสาเหตุการตายที่ได้รับการวินิจฉัยทางการแพทย์ อย่างไรก็ตาม สิ่งสำคัญ คือ การพิจารณาย้อนกลับไปถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่สามารถมีอิทธิพลทางอ้อมต่อสาเหตุการตาย เช่น ลักษณะทางภูมิศาสตร์ ระดับการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ระบบการเมือง ตัวแปรทางสังคม และสภาพที่อยู่อาศัย โดยกลุ่มปัจจัยหรือตัวแปรอิสระเหล่านี้ได้ส่งผ่านกลุ่มตัวแปรแทรกกลางที่นำไปสู่สาเหตุการตายโดยตรงตามมา ตัวอย่างเช่น ตัวแปรทางสังคม อาทิ การศึกษาหรืออาชีพของผู้เป็นพ่อและแม่ซึ่ง

เปรียบเสมือนกับทุนชีวิตของเด็กหรือบุตรได้ส่งผลกระทบต่อสาเหตุการตายของเด็กผ่านปัจจัยแทรกกลาง เช่น การติดเชื้อ การเจ็บป่วย ภูมิคุ้มกัน ตลอดจนต้นทุนทางด้านสุขภาพเมื่อแรกเกิด อาทิ การฝากครรภ์ การได้รับการบำรุงตั้งแต่อยู่ในครรภ์มารดา ความรู้เกี่ยวกับการดูแลเด็กแรกเกิด การมีเวลาในการดูแลบุตรเมื่อแรกเกิด ฯลฯ

นอกจากนี้ ได้มีนักประชากรศาสตร์ที่มีความสนใจศึกษาเกี่ยวกับแบบแผนการตายของประชากรวัยเด็กแรกเกิดโดยเฉพาะ ดังเช่น Bourgeois – Pichat (1946) ซึ่งเป็นนักประชากรศาสตร์ชาวฝรั่งเศส ได้เป็นผู้พัฒนาเทคนิคทางคณิตศาสตร์และสถิติเพื่อใช้เป็นมาตรวัดอัตราการตายของประชากรวัยเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวัยทารกหรือในช่วงอายุ 1 ปีแรกของการเกิดรอดชีพ โดยเขาได้อธิบายแบบแผนการตายของทารกไว้ว่า ในแต่ละสังคมมีแบบแผนหรืออัตราการตายของทารกที่แตกต่างกันไปเนื่องจากมีปัจจัยภายใน (endogenic) และปัจจัยภายนอก (exogenic) เข้ามาเกี่ยวข้อง โดยปัจจัยภายใน เช่น ข้อบกพร่องหรือความผิดปกติของพันธุกรรม ตลอดจนพัฒนาการด้านร่างกายของเด็กในช่วงก่อนเกิด สำหรับปัจจัยนอก เช่น อนามัยเจริญพันธุ์ สิ่งแวดล้อมที่ทารกอาศัยอยู่ สถานภาพทางเศรษฐกิจสังคม อายุของมารดาเมื่อมีบุตร ขนาดของครอบครัว ฯลฯ จากความพยายามในการหาแบบแผนและสาเหตุการตายดังกล่าว โดยวิธีการคำนวณอัตราตายทารกของ Bourgeois – Pichat ได้แยกสาเหตุการตายดังกล่าวทั้งสองออกจากกัน เนื่องจากเขาได้เล็งเห็นถึงมุมมองในการวิเคราะห์และความพยายามในการลดสาเหตุการตายจากปัจจัยภายในด้วยมุมมองทางการแพทย์เป็นหลักมากกว่าความพยายามแสวงหาวิธีการอันมีประสิทธิภาพในการจัดการ

กับปัจจัยภายนอกที่เป็นสาเหตุการตายของทารก จึงสะท้อนให้เห็นว่า แม้จุดมุ่งหมายโดยตรงของ Bourgeois - Pichat มีลักษณะเป็นการศึกษาสาเหตุการตายของทารก แต่กระนั้น ทั้งปัจจัยภายในและภายนอกที่ส่งผลต่อการตายในทารก ในมุมมองของ Bourgeois - Pichat ก็สามารถได้รับการตีความได้ว่ามีเรื่องของพัฒนาการเด็กเข้ามาเกี่ยวข้องด้วยเช่นกัน

นอกจากงานศึกษาเกี่ยวกับแบบแผนและสาเหตุการตายของเด็ก การพิจารณาถึงงานศึกษาเกี่ยวกับแบบแผนความเจ็บป่วยของเด็กก็เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์อย่างหนึ่งที่สะท้อนถึงความพยายามในการศึกษาพัฒนาการของเด็กเช่นกัน แม้ว่าจะงานศึกษาดังกล่าวไม่ได้มุ่งศึกษาพัฒนาการเด็กโดยตรง โดยลักษณะงานศึกษาดังกล่าวพยายามอธิบายว่ามีสาเหตุใดบ้างที่นำไปสู่ความเจ็บป่วยหรือปัญหาสุขภาพของเด็ก รวมถึงงานศึกษาด้านอนามัยเจริญพันธุ์ (reproductive health) เช่น ข้อค้นพบที่ว่าเด็กมีโอกาสเจ็บป่วยได้มากขึ้นถ้าผู้เป็นแม่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับเรื่องสถานพยาบาลและการให้บริการด้านสุขภาพ (Grover, Chhabra, Malik and Kannan, 2004) ข้อค้นพบที่ว่าการใช้สารกำจัดแมลงในครัวเรือนมีผลต่ออัตราการป่วยเป็นโรคมาลาเรียอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ รวมถึงการตายจากโรคท้องร่วงที่พบว่ามีสาเหตุมาจากภาวะทุโภชนาการ อัตราการติ่มนมแม่ที่ต่ำ การอาศัยอย่างแออัดในที่พักอาศัย น้ำหนักแรกคลอด การได้รับภูมิคุ้มกัน อนามัยภายในที่พักอาศัย ฯลฯ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติด้วยเช่นกัน (Ezeonwu, Chima, Oguonu, Ikefuna, and Nwafor, 2014)

อย่างไรก็ตาม ในอดีตได้พบว่า มีงานศึกษาทางประชากรศาสตร์จำนวนหนึ่งซึ่งสะท้อน

ถึงความพยายามที่จะศึกษาพัฒนาการเด็กโดยตรง เช่น Hernandez (1997) ได้พยายามศึกษาถึงความเกี่ยวพันกันระหว่างปัจจัยทางประชากรกับประเด็นด้านการพัฒนาในวัยเด็ก โดยเชื่อมโยงกับทฤษฎีการเปลี่ยนผ่านทางประชากร เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าพัฒนาการเด็กมีความเกี่ยวพันกับปรากฏการณ์ทางประชากร กล่าวคือ นอกจากครอบครัวและสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจได้ส่งผลกระทบต่อความต้องการมีบุตรหรือภาวะเจริญพันธุ์ ปัจจัยดังกล่าวยังมีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อพัฒนาการเด็กได้เช่นกัน สำหรับตัวชี้วัดในมุมมองของ Hernandez ที่มีความเกี่ยวข้องกับการศึกษาพัฒนาการเด็ก สามารถนำมาจำแนกเป็นประเด็นต่าง ๆ ได้ 8 ประเด็น ดังนี้

- (1) อายุของพ่อและแม่เมื่อให้กำเนิดทารก
- (2) เชื้อชาติหรือชาติพันธุ์
- (3) ประสบการณ์การย้ายถิ่นและการเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัย
- (4) สถานภาพสมรสของพ่อและแม่
- (5) รูปแบบการอยู่อาศัยของเด็ก เช่น การอาศัยอยู่กับพ่อและแม่ พ่อหรือแม่ ญาติคนอื่นในครอบครัว ตลอดจนบุคคลอื่นที่ไม่ใช่ญาติ (อาทิ พ่อ/แม่บุญธรรม)
- (6) ระดับการศึกษาของพ่อและแม่
- (7) การมีส่วนร่วมในกำลังแรงงานของพ่อและแม่
- (8) ความยากจนของครอบครัวและความเหลื่อมล้ำทางรายได้

ในเวลาต่อมา Hernandez (2012) ได้นำมิติการเปลี่ยนแปลงทางประชากรในด้านครอบครัวและสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจสังคมไปใช้ในการศึกษาผลกระทบต่อชีวิตเด็กในสังคมอเมริกาที่อาศัยในครอบครัวของกลุ่มผิวสีชาวแอฟริกันและแคริบเบียนที่มีการย้ายถิ่น ซึ่งจาก

การศึกษาพบว่า เด็กกลุ่มนี้ต่างมีปัจจัยเสี่ยงที่มีอิทธิพลต่อสุขภาพ ความเป็นอยู่ และพัฒนาการในด้านต่าง ๆ อันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงทางประชากร เช่น สถานภาพการเป็นผู้ลี้ภัยและประสบการณ์การย้ายถิ่นของพ่อแม่ ตลอดจนปัจจัยอื่น ๆ ที่เป็นปัจจัยคงที่ เช่น สีมืด เชื้อชาติ ระดับการศึกษาสูงสุด เป็นต้น

จากที่กล่าวมาจึงเห็นได้ว่า งานศึกษาทางด้านประชากรศาสตร์ในอดีตส่วนใหญ่ไม่ได้มุ่งเน้นไปที่พัฒนาการเด็กโดยตรง แต่มุ่งเน้นไปศึกษาปรากฏการณ์ทางประชากรที่มีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการเด็ก อาทิ การตายและสุขภาพของเด็ก อนามัยเจริญพันธุ์กับภาวะเจริญพันธุ์ การศึกษาของเด็ก เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษาเรื่องการตายและความเจ็บป่วยและอนามัยเจริญพันธุ์ ถือได้ว่าเป็นการศึกษาประเด็นกระแสหลักในทางประชากรศาสตร์ อย่างไรก็ตาม การศึกษาในประเด็นดังกล่าวไม่ได้หมายความว่างานศึกษาทางประชากรศาสตร์ได้ละเลยเรื่องพัฒนาการเด็กไปแต่ประการใด เนื่องจากพัฒนาการเด็กสามารถได้รับการพิจารณาว่าเป็นประเด็นหนึ่งในด้านคุณภาพของประชากรซึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมในข้างต้นได้พบว่ามียุคประชากรได้ศึกษาประเด็นดังกล่าวเช่นกันแม้จะไม่ได้เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายก็ตาม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะดังที่ได้กล่าวไปในเบื้องต้นว่า ถ้าพิจารณาประเด็นด้านพัฒนาการเด็กอย่างผิวเผินอาจไม่เกี่ยวข้องกับวิชาประชากรศาสตร์โดยตรง แต่ในฐานะที่ประชากรศาสตร์เป็นสหสาขาวิชา กอปรกับแนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กเองก็ได้มีการหยิบจับไปใช้ในการศึกษาอยู่ในแวดวงสาขาวิชาต่าง ๆ จึงสามารถสังเคราะห์ได้ว่า การศึกษาพัฒนาการเด็กในทางประชากรศาสตร์สามารถเป็น

ทางเลือกหนึ่งในการศึกษาและทำความเข้าใจเกี่ยวกับคุณภาพประชากร ทั้งนี้ความเป็นสหสาขาวิชาของประชากรศาสตร์จึงเป็นอีกจุดเด่นหนึ่งที่สามารถนำมาใช้วิเคราะห์หรืออธิบายปรากฏการณ์ทางประชากรได้อย่างหลากหลาย ซึ่งสามารถรวมถึงเรื่องพัฒนาการเด็ก อย่างไรก็ตามเพื่อให้เกิดความกระชับในการนำเสนอ ในที่นี้จึงขอหยิบยกความเป็นสหสาขาวิชาของประชากรศาสตร์โดยเชื่อมโยงกับสองสาขาวิชาที่ถูกนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางประชากรบ่อยที่สุด คือ มุมมองทางเศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยา

ความเป็นสหสาขาวิชาของประชากรศาสตร์ในการศึกษาเด็กและพัฒนาการเด็ก

ดังที่ได้กล่าวไปในตอนต้นว่าวิชาประชากรศาสตร์มีความเป็นสหสาขาวิชา ซึ่งเป็นการพยายามในการนำองค์ความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางประชากร ในที่นี้จะวิเคราะห์ถึงความเป็นสหสาขาวิชาของประชากรศาสตร์จากมุมมองในทางสาขาวิชาเศรษฐศาสตร์และสังคมวิทยา เนื่องจากทั้งสองสาขาดังกล่าวมีแนวคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่ทางประชากรศาสตร์หยิบยกมาใช้เป็นประจำ โดยสามารถวิเคราะห์ได้ดังนี้

มุมมองทางเศรษฐศาสตร์

ในทางเศรษฐศาสตร์ได้มีสาขาวิชาย่อยสาขาหนึ่งเรียกว่า “เศรษฐศาสตร์ประชากร” ซึ่งเป็นสาขาวิชาที่นำแนวคิดและทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์มาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางประชากร เช่น แนวคิดการวิเคราะห์ทางเศรษฐกิจต่อภาวะเจริญพันธุ์ของ Becker (1960) แนวคิดอุปสงค์และอุปทานต่อบุตรของ Easterlin (1975) แนวคิดการไหลเวียน

ของความมั่งคั่งของ Caldwell (1982) โดยทั้ง 3 แนวคิดดังกล่าวมีจุดร่วมกันในการมองว่าการมีบุตรของคู่สมรสเป็นการตัดสินใจอย่างหนึ่งซึ่งมีเรื่องของการคำนวณต้นทุนและค่าเสียโอกาสตลอดจนการคำนึงถึงอรรถประโยชน์สูงสุดที่จะได้รับจากการมีบุตร ด้วยเหตุนี้ ตัวแปรสำคัญในทางเศรษฐศาสตร์ที่นำมาใช้ในการศึกษาทางประชากร คือ รายได้หรือตัวแปรที่บ่งชี้ถึงฐานะทางเศรษฐกิจไม่ว่าจะเป็นในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว หรือครัวเรือน ซึ่งกล่าวได้ว่าตัวแปรรายได้หรือฐานะทางการเงินเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมกรรมการบริโภค รวมถึงพฤติกรรมการมีบุตรหรือภาวะเจริญพันธุ์ของคนในสังคม

อย่างไรก็ตามดังที่ได้กล่าวไปแล้วว่าประเด็นด้านพัฒนาการเด็กถือเป็นประเด็นในเชิงสหสาขาวิชา เมื่อนำประเด็นดังกล่าวมาศึกษาในทางประชากรศาสตร์ จึงสามารถนำหลักการแนวคิด ทฤษฎีบางอย่างในทางเศรษฐศาสตร์มาใช้อธิบายเรื่องพัฒนาการเด็กได้เช่นกัน เพราะฉะนั้น ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่ถูกนำมาใช้อธิบายปรากฏการณ์ทางประชากร ไม่ว่าจะเป็นฐานะทางเศรษฐกิจหรือรายได้ของครัวเรือน ค่าครองชีพ มูลค่าการลงทุนหรืออุปทานบุตร ฯลฯ ในทางเศรษฐศาสตร์ประชากรจึงมีแนวโน้มนำตัวแปรเกี่ยวกับรายได้หรือเศรษฐฐานะ ตลอดจนแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์ว่าด้วยการมีบุตร ก็สามารถนำมาใช้วิเคราะห์พัฒนาการเด็กในทางประชากรศาสตร์ได้เช่นกัน เพราะการมีบุตรนั้นมีผลสืบเนื่องตามมาหลายประการ เช่น ค่าใช้จ่ายในการเลี้ยงบุตร การจัดสรรเวลาในการทำงาน/เลี้ยงดูบุตร เป็นต้น ซึ่งผลสืบเนื่องดังกล่าวอาจเป็นปัจจัยที่ใช้ในการอธิบายพัฒนาการเด็กที่สมวัยได้เช่นกัน

นอกจากเศรษฐศาสตร์ประชากร ในทางเศรษฐศาสตร์ยังมีสาขาวิชาย่อยหนึ่งที่เรียกว่า “เศรษฐศาสตร์พัฒนาการ” ซึ่งมุ่งเน้นศึกษาถึงการพัฒนาในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์ โดยประเด็นสำคัญในการศึกษาทางด้านเศรษฐศาสตร์พัฒนาการครอบคลุมถึงเรื่องต่าง ๆ ในชีวิตประจำวันของมนุษย์และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ อาทิ ความยากจน ความเหลื่อมล้ำ ความอยู่ดีมีสุข การศึกษา ทุนมนุษย์ การย้ายถิ่น สิ่งแวดล้อม ฯลฯ (Hunchangsith, 2543; Heckman and Mosso, 2014)

นอกจากนี้ งานศึกษาในเชิงเศรษฐศาสตร์พัฒนาการยังครอบคลุมไปถึงเรื่องพัฒนาการเด็กด้วยเช่นกัน ในบางงานศึกษาทางเศรษฐศาสตร์เกี่ยวกับพัฒนาการเด็กมีจุดประกายมาจากความคิดที่ว่า ทรัพยากรเด็กเป็นกำลังสำคัญของชาติ ดังนั้นการลงทุนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตในวัยเด็กจึงถือได้ว่าเป็นการลงทุนที่คุ้มค่าในระยะยาว เพราะเด็กเหล่านี้จะได้เติบโตเป็นผู้ใหญ่หรือวัยแรงงานที่มีคุณภาพในวันข้างหน้าซึ่งสามารถสร้างผลิตภาพหรือผลตอบแทนกลับคืนสู่ประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Heckman and Masterov, 2007; Heckman, 2012) โดยงานศึกษาทางเศรษฐศาสตร์พัฒนาการได้ศึกษาพัฒนาการเด็กผ่านทักษะสำคัญใน 2 ด้านหลัก คือ ทักษะด้านสติปัญญา (cognitive skill) และทักษะเชิงพฤติกรรม (non-cognitive skill) Heckman, 2008; Pholpirul and Rkumnuaykit, 2558)

ทั้งนี้จากงานศึกษาเรื่อง “ทุนมนุษย์กับผลิตภาพแรงงานในภาคอุตสาหกรรมไทย” (Pholpirul and Rkumnuaykit, 2558) ได้อธิบายถึงการเชื่อมโยงระหว่าง การศึกษากับตลาดแรงงาน พบว่าการศึกษาช่วยในการผลิต

วุฒิการศึกษา ทักษะอาชีพ ทักษะความชำนาญ คุณธรรม จริยธรรม ความมุ่งมั่น ความขยันหมั่นเพียร เป็นทุนมนุษย์ซึ่งจำเป็นต้องมีในขั้นพื้นฐานทั้งในด้านปัญญาและพฤติกรรมจากการเรียน ในระดับปฐมวัย เด็กที่มีโอกาสผ่านการศึกษาปฐมวัยจะมีความฉลาดทางสติปัญญาและอารมณ์มีโอกาสดีโตเป็นทรัพยากรแรงงานที่มีคุณภาพ โดยงานศึกษาดังกล่าวได้ให้ข้อสรุปว่าการสร้างทุนมนุษย์มีความสำคัญต่อการพัฒนาผลิตภาพ ดังนั้นการส่งเสริมพัฒนาการเด็กให้เหมาะสมตั้งแต่วัยเยาว์มีแนวโน้มที่จะทำให้ประเทศไทยได้รับผลประโยชน์ทั้งในเชิงผลิตภาพและการพัฒนาต่าง ๆ ในอนาคต

ดังนั้นสิ่งที่ได้เรียนรู้จากงานศึกษาต่าง ๆ ทางด้านเศรษฐศาสตร์ที่ศึกษาเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก คือ การนำตัวแปรหรือแนวคิดทางเศรษฐศาสตร์มาใช้อธิบายและวิเคราะห์ความแตกต่างของพัฒนาการเด็ก เช่น ตัวแปรเศรษฐฐานะ (economic status) แนวคิดทุนมนุษย์ (human capital) นอกจากนี้ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ (economic inequality) ก็เป็นอีกแนวคิดหนึ่งที่มีแนวโน้มนำมาใช้อธิบายถึงความแตกต่างของพัฒนาการเด็กในเด็กแต่ละคนได้เช่นกัน เนื่องจากความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสามารถเป็นบ่อเกิดของความเหลื่อมล้ำทางสังคมอื่น ๆ ที่เกี่ยวพันกับการส่งเสริมพัฒนาการเด็กตามมา เช่น โอกาสการเข้าถึงระดับการศึกษาที่สูง โอกาสการเข้าถึงการศึกษาแบบพิเศษ เช่น การเรียนเตรียมอนุบาล การเรียนพิเศษ โอกาสการเข้ารับบริการทางการแพทย์ที่มีประสิทธิภาพ โอกาสการเข้าถึงทรัพยากรหรือสินค้าที่เป็นสื่อส่งเสริมการเรียนรู้และส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก เช่น ของเล่น หนังสือนิทาน หนังสืออ่านนอกเวลา คอมพิวเตอร์ ฯลฯ เป็นต้น

มุมมองทางสังคมวิทยา

สังคมวิทยาถือได้ว่าเป็นสาขาวิชาหนึ่งในทางสังคมศาสตร์ที่ศึกษามิติต่าง ๆ ของมนุษย์อย่างรอบด้านตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคลไปจนถึงระดับกลุ่มสังคมขนาดใหญ่ โดยครอบคลุมถึงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่แรกเกิดจนกระทั่งตาย กล่าวอีกนัยคือมนุษย์ทุกเพศทุกวัย ไม่ว่าจะอยู่กลุ่มใดหรือมีสถานภาพแบบใดก็ตามต่างก็เป็นหน่วยย่อยที่สังคมวิทยาให้ความสำคัญในการศึกษา สำหรับในที่นี้ได้มุ่งเน้นถึงประเด็นด้านพัฒนาการเด็กเป็นหลักซึ่งเด็กถือได้ว่าเป็นสมาชิกคนรุ่นใหม่ในแต่ละสังคม ดังนั้นเพื่อให้เด็กได้เรียนรู้หรือเข้าใจถึงชีวิตทางสังคม หน่วยทางสังคมขั้นพื้นฐานหรือครอบครัวจึงถือได้ว่ามีบทบาทสำคัญในการขัดเกลาพฤติกรรมของเด็กตั้งแต่ในช่วงชีวิตแรกเริ่ม เพราะฉะนั้นประเด็นทางสังคมวิทยาที่จะได้รับการนำมาใช้อธิบายควบคู่กับประเด็นพัฒนาการเด็กในที่นี้จึงมุ่งเน้นไปที่สถาบันครอบครัวเป็นหลัก

Supap (2546) ได้กล่าวว่า ครอบครัวนอกจากเป็นสถาบันหลักที่มีหน้าที่ผลิตสมาชิกใหม่ขึ้นมาแทนสมาชิกเดิมที่เสียชีวิตไป ครอบครัวยังเป็นแหล่งการอบรมเบื้องต้นที่มีอิทธิพลต่อเด็กมากที่สุด กล่าวคือช่วยเตรียมตัวให้เด็กออกไปเผชิญกับสิ่งแวดล้อมนอกครอบครัว อีกทั้งยังช่วยอบรมเด็กให้รู้จักกฎเกณฑ์ คุณค่า แบบแผนพฤติกรรม การให้ความรักและความอบอุ่นแก่เด็ก การสอนให้เด็กรู้จักปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมในสังคม โดยสมาชิกในครอบครัวสามารถให้การขัดเกลาทางสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อมแก่เด็ก

ดังนั้นการวิเคราะห์มิติด้านครอบครัวที่มีอิทธิพลต่อพัฒนาการเด็ก สามารถพิจารณาได้จากสถานการณ์ต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นรูปแบบหรือ

ระดับความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว เช่น การมีพี่น้องในครอบครัว ซึ่งมีงานศึกษาที่พบว่า การมีพี่น้องหรือความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องในครอบครัวส่งผลต่อการพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจรวมถึงทักษะการเข้าสังคมของเด็กในอนาคต (Dunn, 1988; Aguilar, O'Brien, August, Aoun and Hektner, 2001) การหย่าร้าง การเป็นหม้าย การสมรสใหม่ ฯลฯ ซึ่งทำให้เด็กเปลี่ยนเป็นสถานภาพต่าง ๆ เช่น ลูกกำพร้า พ่อ/แม่ ลูกติดสามี/ภรรยา (การมีพ่อเลี้ยง/แม่เลี้ยง) ฯลฯ ซึ่งอาจมีผลต่อการเรียนรู้บทบาททางเพศหรือการซึมซับพฤติกรรมบางอย่างจากการใช้ความรุนแรงหรือความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในครอบครัว ฯลฯ การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของครอบครัว เช่น พ่อและ/หรือแม่ต้องย้ายถิ่นไปทำงานในที่อื่นจึงไม่มีเวลาอยู่กับลูกซึ่งส่งผลให้เด็กมีปัญหาพัฒนาการด้านอารมณ์และสังคมตามมา เช่น เด็กมีพฤติกรรมต่อต้านการเข้าสังคม ชอบอยู่คนเดียว และมีอารมณ์หงุดหงิดง่าย เป็นต้น (Pryor and Rodgers, 2001) รวมถึงรูปแบบและความถี่ของการปฏิสัมพันธ์ภายในครอบครัว อาทิ จำนวนเวลาที่ใช้ในการทำกิจกรรมร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว ฯลฯ ล้วนมีความสำคัญต่อการพัฒนาการเด็กทั้งสิ้น (Minuchin, 2002) นอกจากนี้รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กของพ่อและแม่ (parenting style) ในแต่ละครอบครัวก็มีแนวโน้มส่งผลต่อระดับพัฒนาการเด็กที่แตกต่างกัน เช่น รูปแบบการเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ (authoritative) ช่วยทำให้เด็กมีพัฒนาการและความฉลาดทางอารมณ์ สามารถควบคุมอารมณ์และปรับตัวเข้ากับการเปลี่ยนแปลงได้ดีกว่าเด็กที่ได้รับการเลี้ยงดูด้วยรูปแบบอื่น (Baumrind, 1971; Siriwanbut et al., 2545)

นอกจากความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัวแล้วจะมีอิทธิพลต่อการพัฒนาการเด็ก สภาพแวดล้อมภายนอกครอบครัวก็มีอิทธิพลต่อบรรยากาศและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัวได้เช่นกัน ซึ่งสภาพแวดล้อมดังกล่าวขยายขอบเขตไปถึงสังคมในระดับสถานศึกษา สภาพเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม และคุณภาพสิ่งแวดล้อม (Wilson and Gottman, 2002) เช่น สภาพเศรษฐกิจที่ไม่ดีอาจทำให้คู่สมรสเกิดความเครียดและทะเลาะกันบ่อยครั้งซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อด้านอารมณ์และความรู้สึกของเด็กตามมา เพราะฉะนั้นสถาบันครอบครัวจึงเป็นหน่วยสังคมพื้นฐานที่มีความสำคัญต่อการส่งเสริมพัฒนาการเด็กโดยผ่านการให้ความรักและเอาใจใส่สมาชิกในครอบครัว เพื่อเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันจากภัยสังคมซึ่งเป็นปัจจัยแวดล้อมภายนอกที่สามารถส่งผลต่อความมั่นคงของชีวิตสมาชิกในครอบครัวได้ตลอดเวลา

อย่างไรก็ตามถ้าพิจารณาจากกรอบทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยมในทางสังคมวิทยา นอกจากสถาบันครอบครัว สถาบันทางสังคมอื่นๆ ก็มีบทบาทในการร่วมสร้างหรือกำหนดพฤติกรรมของคนในสังคมรวมทั้งในเรื่องของพัฒนาการด้วยเช่นกัน เช่น สถาบันการศึกษาที่มีหน้าที่ถ่ายทอดความรู้หรือเสริมสร้างทักษะทางปัญญาและส่งเสริมทักษะทางสังคมผ่านการปฏิสัมพันธ์กับผู้สอนและกลุ่มเพื่อน บทบาทของสื่อจากสถาบันสื่อสารมวลชนที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้เรื่องราวรอบตัวหรือเหตุการณ์ทางสังคม บทบาทของภาครัฐหรือสถาบันการเมืองในการบริหารและกำหนดนโยบายสาธารณะที่สนับสนุนและส่งเสริมต่อการเสริมสร้างพัฒนาการเด็ก เช่น นโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมการเลี้ยงลูกด้วยนมแม่ นโยบายเกี่ยวกับการลดความเหลื่อมล้ำ

ทางการศึกษา ฯลฯ บทบาทของสถาบันศาสนาในการขัดเกลาศรัทธา คุณธรรม จริยธรรมของสมาชิกในสังคมที่อาจมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการด้านอารมณ์และจิตใจของเด็ก ในขณะที่สถาบันเศรษฐกิจเองก็มีบทบาทสำคัญ เช่น การผลิตและการกระจายสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ที่ส่งเสริมพัฒนาการเด็ก เช่น อาหารเสริม ของเล่น สื่อการเรียนการสอน เป็นต้น

การวิเคราะห์แนวโน้มการศึกษาพัฒนาการเด็กในทางประชากรศาสตร์ในฐานะสหสาขาวิชา

จากการทบทวนเกี่ยวกับงานศึกษาทางประชากรศาสตร์และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาประเด็นด้านพัฒนาการเด็กในข้างต้น จึงสามารถนำมาวิเคราะห์และให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับแนวโน้มการศึกษาพัฒนาการเด็กในทางประชากรศาสตร์ได้ดังต่อไปนี้

แนวโน้มด้านประเด็นศึกษา

จากการพิจารณาเอกสารงานศึกษาต่าง ๆ เกี่ยวกับพัฒนาการเด็กในทางประชากรศาสตร์ สามารถวิเคราะห์ได้ว่า ในอนาคตแวดวงวิชาประชากรศาสตร์อาจมีแนวโน้มในการผลิตงานศึกษาเกี่ยวกับเด็กเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานศึกษาที่มุ่งไปที่พัฒนาการเด็กโดยตรง สำหรับแนวโน้มการศึกษาประเด็นดังกล่าวในบริบทสังคมไทยสามารถวิเคราะห์เหตุผลที่สนับสนุนข้อคิดเห็นดังกล่าวได้ 2 ประการ ดังต่อไปนี้

1) เหตุผลด้านโครงสร้างทางประชากร

จากสถานการณ์ทางประชากรในปัจจุบันได้พบว่าสัดส่วนประชากรวัยเด็กและวัยแรงงานในปัจจุบันมีขนาดลดลงซึ่งเป็นผลมาจากภาวะเจริญพันธุ์ที่ต่ำกว่าระดับทดแทนในช่วงเวลา 20 กว่าปีที่ผ่านมา (Prasartkul and

Vapattanawong, 2555) สถานการณ์เช่นนี้จึงอาจส่งผลให้สมาชิกในสังคมตระหนักถึงความสำคัญของปริมาณการเกิดมากขึ้น เพราะจำนวนเด็กเกิดใหม่ที่ลดลงอาจส่งผลต่อโครงสร้างอายุประชากรที่เปลี่ยนแปลงไป กล่าวคือ ในอนาคตเด็กเกิดใหม่หรือคนวัยทำงานรุ่นใหม่อาจต้องแบกรับภาระในการดูแลผู้สูงอายุมากขึ้น นอกจากนี้ ตามหลักการของตารางชีพ (life table) ในแต่ละทุกช่วงอายุคนทุกคนต่างมีโอกาสการตาย (probability of dying) เกิดขึ้นได้ทั้งสิ้น ดังนั้นนอกจากปัญหาการมีขนาดและสัดส่วนประชากรวัยเด็กที่ลดลง การคำนึงถึงปัญหาอัตราการตายของประชากรในวัยเด็กที่เป็นปัจจัยกำหนดโดยตรงต่อขนาดและสัดส่วนของประชากรในวัยเด็กก็มีความสำคัญเช่นกัน โดยสรุป เนื่องด้วยจำนวนและสัดส่วนประชากรวัยเด็กที่ลดลง ประกอบกับสังคมไทยยังไม่มีนโยบายที่ส่งเสริมภาวะเจริญพันธุ์ได้อย่างประสบผลสำเร็จ อีกทั้งเหตุผลเชิงเศรษฐกิจที่อาจเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้คู่สมรสในยุคนี้อย่างจำเป็นต้องมีการควบคุมจำนวนบุตร ดังนั้นการทำให้เกิดภาวะเจริญพันธุ์หรือมีจำนวนเด็กเพิ่มขึ้นจึงเป็นสิ่งที่กระทำได้ยาก ด้วยเหตุนี้การหันมาให้ความสำคัญกับคุณภาพประชากรจึงเป็นทางออกอีกทางหนึ่งของการรับมือกับสถานการณ์โครงสร้างอายุประชากรที่กำลังเกิดขึ้นในปัจจุบัน

2) เหตุผลด้านคุณภาพชีวิต

นอกเหนือไปจากการตระหนักถึงโครงสร้างอายุทางประชากร ซึ่งเป็นการพิจารณาปัญหาประชากรในเชิงปริมาณ ในขณะเดียวกัน การพิจารณาประชากรในเชิงคุณภาพก็เป็นสิ่งที่ต้องตระหนักถึงเช่นกัน กล่าวคือ ไม่ใช่ช่วยเด็กทุกคนที่จะเติบโตเป็นวัยแรงงานที่มีทักษะหรือคุณภาพอย่างเต็มพร้อม ดังนั้นปัญหาอีกประการ

ที่สังคมไทยและนักประชากรให้ความสนใจ นอกเหนือไปจากการเกิดน้อย คือ “การเกิดน้อย ด้อยคุณภาพ” หรือ “คุณภาพการเกิด” ซึ่งเป็นอีกมิติหนึ่งของพัฒนาการเด็กที่นักประชากรหันมาให้ความสนใจ อาทิ การไม่พร้อมตั้งครรภ์ การตั้งครรภ์ในวัยรุ่น ความรุนแรงระหว่างตั้งครรภ์ เป็นต้น (Vorasiriamorn et al., 2557) ซึ่งปัญหาเหล่านี้อาจส่งผลต่อการเกิดที่มาพร้อมกับการด้อยคุณภาพ อันส่งผลให้สังคมมีภาระเพิ่มขึ้นจากการต้องรับผิดชอบและคอยดูแลประชากรที่ด้อยคุณภาพตามมา

จากปัญหาดังกล่าวจึงเป็นเหตุผลที่ว่า งานศึกษาด้านประชากรศาสตร์จึงมีแนวโน้มที่จะให้ความสำคัญกับการศึกษาคุณภาพประชากรในวัยเด็กมากขึ้น เนื่องจากเมื่อพิจารณาในมุมมองทางเศรษฐศาสตร์จึงวิเคราะห์ได้ว่าทรัพยากรหรือเด็กในที่นี้มีอยู่อย่างจำกัดและควรทำอย่างไรให้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเหล่านั้นได้เกิดประโยชน์สูงสุด ดังนั้นเมื่อประชากรวัยเด็กเริ่มมีจำกัดหรือมีสัดส่วนที่น้อย นักประชากรจึงควรให้ความสำคัญต่อการศึกษารื่องพัฒนาการเด็กมากขึ้นเพื่อให้ข้อเสนอแนะว่าควรทำอย่างไรให้เด็กมีคุณภาพชีวิตหรือมีพัฒนาการที่ดีหรือสมวัยและ/หรือไม่ตายก่อนวัยอันควร อันสอดคล้องกับประเด็นที่ได้กล่าวไปในก่อนหน้านี้ว่าการลงทุนในมนุษย์ตั้งแต่วัยเยาว์มีความคุ้มค่าและก่อให้เกิดผลประโยชน์ระยะยาวให้กับประเทศชาติ

แนวโน้มด้านวิธีวิทยาการวิจัย

แม้ประชากรศาสตร์มีลักษณะเป็นสหสาขาวิชา อย่างไรก็ตามในแง่วิธีวิทยาการวิจัยตลอดจนเทคนิคการวิเคราะห์ข้อมูลทางประชากร ในสาขาวิชาดังกล่าวมีแขนงวิชาหนึ่งที่เรียกว่าประชากรศาสตร์พิสุทธิ์ (pure demography) ซึ่งเป็นแขนงวิชาที่เน้นการ

วิเคราะห์เฉพาะปรากฏการณ์ทางประชากรด้วยเทคนิคทางคณิตศาสตร์และสถิติเป็นหลัก ซึ่งแตกต่างไปจากแขนงวิชาประชากรวิทยา (population study) หรือประชากรศาสตร์สังคม (social demography) ที่เน้นวิเคราะห์โดยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ทางประชากรกับปรากฏการณ์อื่น ๆ ในสังคม ซึ่งแนวการวิเคราะห์ในเชิงประชากรวิทยาสามารถเป็นได้ทั้งการประยุกต์ใช้เทคนิคทางสถิติสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ เช่น การสำรวจ การสัมภาษณ์แบบโครงสร้าง ฯลฯ และเทคนิควิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณาสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ เช่น การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม การสังเกตการณ์ ฯลฯ

สำหรับแนวทางการวิเคราะห์พัฒนาการเด็กในเชิงประชากรวิทยา เพื่อให้การศึกษาเรื่องดังกล่าวมีลักษณะเป็นงานศึกษาทางประชากรมากขึ้น จึงอาจนำตัวแปรหรือปรากฏการณ์ที่นิยมใช้ในงานศึกษาทางประชากรมาร่วมใช้อธิบายพัฒนาการเด็ก เช่น การย้ายถิ่นทั้งของตัวเด็กรวมถึงพ่อแม่และแม่ ตัวบ่งชี้ด้านอนามัยเจริญพันธุ์ของผู้เป็นแม่ อาทิ พฤติกรรมระหว่างตั้งครรภ์ การดูแลสุขภาพเด็กตั้งแต่ตั้งครรภ์ จนกระทั่งหลังคลอด อายุแรกสมรส จำนวนบุตรที่มี (parity of children) ความหนาแน่นของประชากรในพื้นที่ที่อยู่อาศัย ฯลฯ เป็นต้น

สำหรับในเชิงประชากรศาสตร์พิสุทธิ์เนื่องจาก “พัฒนาการเด็ก” ไม่ได้ได้รับการจัดว่าเป็นปรากฏการณ์ทางประชากรโดยตรง จึงอาจมีความเป็นไปได้น้อยที่จะนำข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กมาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ด้วยวิธีวิทยาทางประชากรศาสตร์พิสุทธิ์ อย่างไรก็ตามในบางกรณีก็สามารถนำประเด็นดังกล่าวไปเชื่อมโยงกับการอธิบายสาเหตุการตายของเด็กใน

ฐานะความเจ็บป่วยหรือความผิดปกติที่นำไปสู่การตายได้เช่นกันดังเช่นงานศึกษาของ Bourgeois - Pichat ตามที่ได้กล่าวไว้ก่อนหน้านี้ นอกจากนี้งานศึกษาของ Lutz and K.C. (2013) ก็ได้มีความพยายามในการนำตัวแปรด้านการศึกษาซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญตัวแปรหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการเด็กไปใช้ในการคาดประมาณประชากร (population projection) โดยเป็นที่ทราบกันดีว่าการคาดประมาณประชากรในทางประชากรศาสตร์นั้นจำเป็นต้องใช้ข้อมูลจากการทำตารางชีพ (life table) ซึ่งวิธีการดังกล่าวถือได้ว่าลักษณะเฉพาะสำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นเอกลักษณ์ของประชากรศาสตร์พิสุทธิ์

เพราะฉะนั้นในอนาคต จึงอาจมีความเป็นไปได้ว่า การทำตารางชีพของประชากรวัยเด็กสามารถได้รับการประยุกต์ด้วยการใช้ข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กมาเป็นส่วนหนึ่งในการวิเคราะห์ เนื่องจากความก้าวหน้าของเทคโนโลยีการเก็บรวบรวมข้อมูลทางประชากรและข้อมูลพัฒนาการเด็ก นักประชากรศาสตร์จึงอาจมีการนำข้อมูลเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กมาเป็นส่วนหนึ่งในการประยุกต์ใช้ตารางชีพในมิติต่าง ๆ ได้มากขึ้นอันนอกเหนือไปจากการศึกษาอายุคาดเฉลี่ยและอัตรารอดชีพแต่เพียงอย่างเดียว เช่น การคำนวณหาโอกาสการเรียนรู้ในแต่ละระดับชั้นปีที่ศึกษาของเด็กแต่ละช่วงอายุ โดยใช้สัดส่วนของเด็กในแต่ละช่วงอายุ/รายอายุที่มีพัฒนาการเป็นไปตามเกณฑ์มาเป็นเงื่อนไขหนึ่งในการทำตารางชีพดังกล่าว โดยมีข้อสมมติว่าโอกาสที่จะไม่เรียนต่อของเด็กในแต่ละช่วง/รายอายุ (nqx) มีสาเหตุจากความไม่พร้อมทางพัฒนาการเพียงอย่างเดียว (nqx with only underdevelopment) (ซึ่งสามารถเก็บข้อมูลได้ว่ามีหลายสาเหตุที่เด็กในแต่ละช่วง/รายอายุไม่ได้

เรียนต่อ) ก็อาจทำให้เห็นภาพชัดเจนขึ้นว่าสัดส่วนของเด็กที่มีพัฒนาการไปตามเกณฑ์ในแต่ละช่วง/รายอายุมีความเกี่ยวข้องกับโอกาสการเรียนรู้หรือไม่เรียนต่อในแต่ละช่วง/รายอายุหรือไม่/อย่างไรเมื่อเปรียบเทียบกับการทำตารางชีพแบบปกติที่พิจารณาถึงโอกาสการเรียนรู้หรือไม่เรียนต่อเพียงอย่างเดียวโดยไม่สนใจสาเหตุใดใดเป็นต้น ซึ่งผลการศึกษาที่คำนวณได้ก็จะมีประโยชน์ต่อการกำหนดข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อการพัฒนาเด็กในแต่ละช่วง/รายอายุ เช่น หากสมมติพบว่าพัฒนาการเด็กเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเรียนต่อในแต่ละช่วง/รายอายุ ก็จะได้นำไปสู่การกำหนดแนวทางที่เหมาะสมเพื่อส่งเสริมพัฒนาการเด็กอันเป็นแนวทางหนึ่งในการพัฒนาคุณภาพชีวิตและสร้างคุณค่าในเชิงทุนมนุษย์ให้กับเด็กแต่ละช่วง/รายอายุต่อไป

สรุป

ประชากรศาสตร์ในฐานะที่เป็นสหสาขาวิชาและมีบทบาทสำคัญในการให้คำตอบและเผยแพร่องค์ความรู้ให้กับสังคมในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชากรและความสัมพันธ์ของประชากรกับปัจจัยต่าง ๆ โดยนำองค์ความรู้จากสาขาวิชาอื่น ๆ เช่น สังคมวิทยา เศรษฐศาสตร์ ฯลฯ มาใช้ประกอบการอธิบายความสัมพันธ์ต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงพัฒนาการเด็กในฐานะที่เป็นมิติอย่างหนึ่งของคุณภาพชีวิตประชากร จากการค้นคว้างานศึกษาด้านประชากรศาสตร์กับพัฒนาการเด็กในอดีตและการวิเคราะห์แนวโน้มงานศึกษาเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวในอนาคตบนพื้นฐานสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างประชากรในปัจจุบัน จึงมีความเป็นไปได้ว่าจะมีงานศึกษาทางประชากรศาสตร์ที่ให้ความสนใจเรื่องพัฒนาการเด็กอย่างแพร่หลายมากขึ้น

เพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ทางประชากร รวมถึงสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ การเกิดขึ้นของงานศึกษาด้านพัฒนาการเด็กในทางประชากรศาสตร์ยังทำให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับเด็กเพิ่มขึ้นอันนอกเหนือไปจากองค์ความรู้ในสาขา วิชา จิตวิทยาและสาขาอื่น ๆ ซึ่งลักษณะเด่นของ องค์ความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการเด็กในทางประชากรศาสตร์จะมีลักษณะเป็นพลวัตและสามารถสะท้อนถึงสถานการณ์ด้านคุณภาพชีวิตประชากรที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาประเทศทั้งในปัจจุบันและอนาคตเพื่อนำไปสู่การวางแผนเชิงนโยบายเกี่ยวกับส่งเสริมพัฒนาการเด็กอย่างเหมาะสมต่อไป

เพราะฉะนั้นนอกเหนือไปจากประเด็นเชิงวิชาการดังที่ได้มุ่งเน้นวิเคราะห์ไว้ในบทความนี้ การคำนึงถึงประเด็นเชิงนโยบายเกี่ยวกับเด็ก และพัฒนาการเด็กก็เป็นอีกมิติหนึ่งที่วิชา

ประชากรศาสตร์ก็ได้ให้ความสำคัญเช่นกัน ดังนั้นการศึกษาและทบทวนนโยบายประชากรเกี่ยวกับเด็กและการส่งเสริมพัฒนาการเด็ก เช่น การส่งเสริมให้บุตรมีนมแม่ การให้เงินอุดหนุนแก่การเลี้ยงดูบุตร การส่งเสริมการศึกษาในระดับปฐมวัย การคุ้มครองการใช้แรงงานเด็ก ฯลฯ จึงเป็นอีกมิติหนึ่งที่สามารถช่วยทำให้การศึกษาเรื่องพัฒนาการเด็กในทางประชากรศาสตร์ได้รับการเติมเต็มมากขึ้น อย่างไรก็ตามเนื่องจากประเด็นดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการทบทวนจากนโยบายสาธารณะต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับเด็ก และการส่งเสริมพัฒนาการเด็กโดยตรง เพราะฉะนั้นการศึกษาด้วยการวิจัยเชิงนโยบายโดยการทบทวนและวิเคราะห์นโยบายประชากรว่าด้วยการพัฒนาและส่งเสริมคุณภาพชีวิตเด็กจึงเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่ต้องได้รับการศึกษาวิเคราะห์อย่างเฉพาะด้านต่อไป

References

- Aguilar, B., O'Brien, K.M., August, G.J., Aoun, S.L. and Hektner, J.M. (2001). Relationship quality of aggressive children and their siblings: a multiinformant, multimeasure investigation. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 29, 6: 479-489.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology*, 4, 1: 1-103.
- Becker, G. S. (1960). *An Economic Analysis of Fertility Demographic and Economic Change in Developed Countries*. Columbia University Press.
- Bourgeois – Pichat, Jean. (1946). 'De la mesure de la mortalité infantile'. *Population*, 1, 53-68.
- Caldwell, J. C. (1982). *Theory of Fertility Decline*. New York: Academic Press.
- Chanaim, Sucha. (2540). *Developmental Psychology*. (4th edition). Bangkok: Thai Watana Panich Press.

- Cummings, E. M. and Schatz, J. N. (2012). Family conflict, emotional security, and child development: translating research findings into a prevention program for community families. **Clinical Child and Family Psychology Review**, 15, 1: 14-27.
- Dacey, John S. (2009). **Human Development across the Lifespan**. (7th edition). New York: McGraw-Hill.
- Dunn, J. (1988). Sibling influences on childhood development. **Journal of Child Psychology and Psychiatry**, 29, 2: 119-127.
- Easterlin, R. A. (1975). An economic framework for fertility analysis. **Studies in Family Planning**, 6(3), 54-63.
- Eric, A. H. and Ludger, W. (2012). Do better schools lead to more growth? Cognitive skills, economic outcomes, and causation. **Journal of Economic Growth**, 17, 4: 267-321.
- Ezeonwu, B. U., Chima, O. U., Oguonu, T., Ikefuna, A. N. and Nwafor I. (2014). Morbidity and mortality pattern of childhood illnesses seen at the children emergency unit of federal medical center, Asaba, Nigeria . **Annals of Medical & Health Science Research**, 4, 3: 239-244.
- Grover, V. L., Chhabra, P., Malik, S., and Kannan, A. T. (2004). Pattern of morbidity and mortality amongst under fives in an urban resettlement colony of East Delhi. **Indian Journal of Preventive and Social Medicine**, 35(1-2), 22-26.
- Heckman, James J. and Masterov, Dimitriy V. (2007). The productivity argument for investing in young children. **Review of Agricultural Economics**, 29, 3: 446-493.
- Heckman, James J. (2008). Schools, skills, and synapses. **Economic Inquiry**, 46, 3: 289-324.
- Heckman, James J. (2012). **Invest in early childhood development: reduce deficits, strengthen the economy**. Available from: file:///C:/Users/win7 /Downloads /F_HeckmanDeficitPieceCUSTOM-Generic_052714.pdf, accessed 4 April 2015.
- Heckman, James J. and Mosso, Stefano. (2014). The economics of human development and social mobility. **Annual Review of Economics**, 61, 1: 689-733.
- Hernandez, Donald J. (1997). Child development and the social demography of childhood, **Child Development**, 68, 1: 149-169.

- Hernandez, Donald J. (2012). **Changing Demography and Circumstances for Young Black Children in African and Caribbean Immigrant Families**. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Howe, C. 2010. **Peer Groups and Children's Development**. Oxford: Blackwell.
- Hunchangsinh, Boonkong. (2543). **Economics of Human Resource: Population, Labor, Education, Training, Religious Teaching, Ethics, Health, and Environment**. (2nd. edition). Bangkok: O. S. Printing House.
- Kirk, D. (1996). Demographic transition theory. **Population Studies**, 50(3), 361-387.
- Lutz, Wolfgang and K.C., Samir Kumar. (2013). **Demography and human development: education and population projections**. Available from: <http://ssrn.com/abstract=2344470>, accessed 11 April 2015.
- Masuy-Stroobant, G. (2006). Theories and frameworks for the study of child mortality. In Caselli, G.; Wunsch, G.; Vallin, J. (editors). **Demography: Analysis and Synthesis, Four Volume Set: A Treatise in Population**. Burlington, MA: Academic Press, Volume 2, 237–246.
- Mercer, N., and Howe, C. (2012). Explaining the dialogic processes of teaching and learning: the value and potential of sociocultural theory. **Learning, Culture, and Social Interaction**, 1, 1: 12-21.
- Minuchin, P. (2002). Looking toward the horizon: present and future in the study of family systems, In J. McHale and W. Grolnick (editors). **Retrospect and Prospect in the Psychological Study of Families**. London: Lawrence Erlbaum Associates.
- National Research Council (US) and Institute of Medicine (US). (2004). **Children's Health, The Nation's Wealth: Assessing and Improving Child Health**. Washington, DC: National Academies Press.
- National Scientific Council on the Developing Child. (2009). Young children develop in an environment of relationships. Available from Internet, <http://www.developingchild.net> , accessed 4 April 2015.
- Pholpirul, Piriya, and Rkumnuaykit, Pungpond. (2558). **Human Capital and Productivity of Labor in Thailand Industry Sectors**. Bangkok: The Thailand Research Fund.
- Poochareon, Worapat. (2543). **Student-centered Learning Administration**. Bangkok: Technology Promotion Association (Thailand-Japan).

- Prasartkul, Pramote. (2543). **Demography: Educational Foundation of Population**. Bangkok: Amarin Printing and Publishing.
- Prasartkul, Pramote and Vapattanawong, Patama. (2555). Population structure and change, **Thai Health Report 2012**. Nonthaburi: Health Information System Development Office.
- Pryor, Jan. and Rodgers, Bryan. (2001). **Children in Changing Families: Life after Parental Separation**. Oxford: Blackwell Publishers.
- Reher, D. S. and González-Quinones F. D. (2003). Parents really matter? Child health and development in Spain during the demographic transition. **Population Studies: A Journal of Demography**, 57, 1: 63-75.
- Siriwanbut, Panthip et al. (2545). **Study of Pattern of Relationships between Contemporary Behaviors of Thai People and Socialization Process of Thai Families in Relation to the Development of the Country**. Bangkok: Chulalongkorn University.
- Supap, Supatra. (2546). **Sociology**. (23rd edition). Bangkok: Thai Watana Panich Press.
- Usanova, E. P., Matveeva, N. A., Leonov, A. V. and Shulyndina, L. V. (1984). Effect of exogenous and endogenous factors on somatic and mental development of children. **Gigiena Sanitariia**, 12 (Dec): 16-17.
- Vorasiriamorn, Yupin et al. (editors). (2557). **Population and Society 2014: Birth and Security in Population and Society**. Nakorn Pathom: Institution for Population and Social Research, Mahidol University.
- Wilson, B. J., & Gottman, J. M. (2002). Marital conflict, repair, and parenting. **Handbook of Parenting**, 4, 227-258.